

ושוחד לא תקח

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (דברים טז יט).¹

שריף סוררים וחברי גנבים פלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם: (ישעיהו

א כג).²

אבן חן השחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישפיל: (משלי פרק יז פסוק ח).³

דברים רבה ה' פרשת שופטים – כסא המשפט של שלמה

"שופטים ושופטים". א"ר אחא: בוא וראה, שש מעלות היו לכסאו של שלמה, מנין? שנאמר: "שש מעלות לכסא" (מלכים א' יט), ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה ואלו הן: "לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד ... לא תטע לך אשרה ... ולא תקים לך מצבה ... ולא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" - הרי ששה. והיה הפירוש עומד לפני כסאו של שלמה. כיון שהיה עולה מעלה הראשונה היה הכרוז אומר: "לא תטה משפט", מעלה השנייה היה כרוז: "לא תכיר פנים", שלישית היה כרוז: "לא תקח שוחד", רביעית: "לא תטע לך אשרה", חמישית: "לא תקים לך מצבה", ששית: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום".⁴

פתרון תורה פרשת שופטים עמוד 267 – איסור לקיחה ואיסור נתינה

ומהו לא תקח שוחד? כשם שאזהרה לדיינים שלא יקחו שוחד, כך אזהרה לישראל שלא יתנו שוחד לדיין ולא

ישימו מכשול לפניו.⁵

¹ יש כאן חזרה ממש מילה במילה (בשינוי קל של סדר המילים) על הציווי שכבר קדם לו בפרשת משפטים, שמות כג ח: "וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְּׁחָד יַעֲוֹר פְּקָחִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים", משם אגב לקחנו את כותרת הדר. וחזר הנושא בפרשת הברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל, דברים כז כה, ובהקשר לשפיכות דמים: "אָרוּר לִקְחַת שְׂחָד לְהַפֹּת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן". וכל כך חמור הוא השוחד, עד שיש לציין כאחת מתכונותיו של הקב"ה, שהוא איננו כבשר ודם, אינו נושא פנים ולא לוקח שוחד, ככתוב בדברים י יז: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֹדְגֵי הָאֱדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שְׂחָד". (ולהלן נראה שהקב"ה כן לוקח "שוחד" במקרים מסוימים). עד כאן בתורה.

² כשבאים נביאי ישראל וספרי הכתובים להוכיח את ראשי עם ישראל ושופטיו, אחת ההאשמות החמורות היא לקיחת השוחד. כך גם ביחזקאל כב יב: "שֶׁחָד לִקְחוּ בְךָ לְמַעַן שִׁפְךָ דָּם", במיכה ג יא: "רֵאשֵׁיָה בְשָׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְלַהֲנִיָּה בְמַחִיר יוֹרוּ וְנִבְיֵאִיהָ בְכֶסֶף יִקְסְמוּ", ושוב בישעיהו ה כג: "מִצְדִּיקֵי רָשָׁע עֲקָב שְׂחָד וְצִדְקַת צְדִיקִים יִסְרוּ מִמֶּנּוּ" (לא מצאנו בירמיהו ושאר נביאים). ובכתובים, תהלים כו י: "אֲשֶׁר בִּידֵיהֶם זִמָּה וְיַמִּינָם מְלֵאָה שְׂחָד", במשלי יז כג: "שְׂחָד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח לְהַטּוֹת אֲרָחוֹת מִשְׁפָּט", איוב טו לד: "כִּי עֲדַת חֲנֹף גִּלְמוּד וְאֵשׁ אֶכְלָה אֱהִי שְׂחָד", ועוד. ומי נכשל בשוחד? בניו של שמואל, שמשווה במקומות רבים למשה, ככתוב בספר שמואל א ח ג: "וְלֹא הִלְכוּ בְנָיו בְּדַרְכֵי וַיִּטּוּ אַחֲרַי הַבָּצֵעַ וַיִּקְחוּ שְׂחָד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט". (ראה בראשית רבה פה יב שמנסה להפך בזכותם). לחילופין, משבחים הנביאים והכתובים את מי שמתרחק מהשוחד, כגון זה שבישעיהו לג טו: "הֲלֹךְ צִדְקוֹת וְדַבַּר מִיִּשְׂרָאֵל מֵאֵס בְּבָצֵעַ מַעֲשָׂוֹת וְעַד כִּפּוּי מַתְמָד בְּשְׂחָד". ובתהלים טו "מי יגור באוהליך" פסוק ה: "כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנִשְׁךָ וְשְׂחָד עַל לֶקַח עֲשֵׂה אֱלֹהֵי לֹא יְמוּט לְעוֹלָם". ושוב חוזר גם בכתובים המוטיב שהקב"ה איננו כבשר ודם, אינו נושא פנים ולא לוקח שוחד, ככתוב בדברי הימים ב יט ז: "שְׁמֵרוּ וַיִּעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹלָה וּמִשָּׂא פָנִים וּמִקַּח שְׂחָד". סוף דבר, שוחד הוא עניין חמור ביותר, בדין, בהנהגה שלטונית, ביחסי מסחר וחברה - בכל אשר נפנה.

³ מה פשר פסוק זה? כיצד נוכל להלום אותו אל מול כל הפסוקים המרובים שהבאנו עד כאן בגנות השוחד, כולל מספר משלי? נחא שוחד פוליטי כפי שמצאנו בדברי אסא מלך יהודה השולח אל בן הדד מלך ארם, מלכים א טו יט: "בְּרִית בִּינִי וּבִינְךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ שְׂחָד כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הַפְרָה אֶת בְּרִיתְךָ אֶת בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מַעֲלִי". ובדומה לכך, אחז מלך יהודה אל תגלת פלסר מלך אשור, מלכים ב טז ח: "וַיִּקַּח אֶחָז אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית ה' וּבְאֲצָרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר שְׂחָד". אבל שוחד שהוא "אבן חן" לא רק בעיני בעליה, אלא בעיני "כל אשר יפנה" וישכיל? האם למילה שוחד יש משמעויות נוספות? ראה פירוש אבן עזרא על הפסוק שמפריד בין נותן השוחד שבעיניו זה דבר מותר ואפילו רצוי ובין לקיחת השוחד שהיא הדבר המגונה ואותו אסרה התורה. ראה גם פירושי רבינו יונה ודעת מקרא על הפסוק שהולכים בכיוון שהעבירה נעשית לאדם כהיתר והסביבה כולה מושחתת. ואנחנו לא נרחיב על פסוק זה, אבל נזכיר אותו בסוף דברינו במדרש תהלים וברש"י.

⁴ המפרשים מסבירים שגם שלוש ההכרזות האחרונות קשורות לעשיית הדין ורומזות, דרך דרשות שונות, על כך שהדיין צריך שיהיה ללא מום, הגון וראוי. מה שחשוב לנו הוא החיבור המעשי בין שני הפסוקים הראשונים של הפרשה. הציוויים: "שופטים ושופטים תתן לך ... לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד". חיבור זה איננו רק בכתביה ולימוד התורה, כי אם מציאות יום-יומית בבית המשפט, בה לפני כל כניסת דיין לדין (בקל וחומר משלמה, נראה לנו), מכריזים ומזכירים לו את חובתו לדון דין אמת ולהיזהר מלקיחת שוחד. ולפי הדרשות שנראה להלן בגנותו של דיין שלוקח שוחד, אפשר באמת ששלושת הציוויים האחרונים מרמזים שדיין שלוקח שוחד הריהו כמי שנוטע אשרה, מקים מצבה וזובח לה' בעלי מומים. כמקדמה, ראה מאמר מדרש נתחומא בפרשתנו, סימן ח: "לא תקח שוחד וגו' - כיון שנותן הדיין את לבו על השוחד נעשה עור בדין ואינו יכול לדון אותו באמת".

⁵ מקור זה, וכן משנת רבי אליעזר פרשה א עמוד 18: "אמרת על מי דרך בני אדם ליתן שוחד? על הצדיקים או על הרשעים? הוי אומר: על הרשעים", הם שני המקורות היחידים בדרשות חז"ל בהם מוזכרת נתינת שוחד. בכל שאר המקורות, בוודאי בתורה ובנ"ך, הפועל הוא תמיד לקיחת שוחד. עיקר האזהרה היא על המקבל! בריבית עיקר האחריות היא על המלווה (הנותן) ובשוחד על המקבל

מסכת כתובות דף קה עמוד א – הקפדות החכמים⁶

והתניא: "ושוחד לא תקח", מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר: "לא תטה משפט" (דברים טז כ)! אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה: "ושוחד לא תקח!"⁷...

אמר רבי אבהו: בוא וראה כמה סמויות עיניהן של מקבלי שוחד. אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא, ספק מתרפא ספק אינו מתרפא. והן נוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהן, שנאמר: "כי השוחד יעור פקחים"⁸. תנו רבנן: "כי השוחד יעור עיני חכמים" (דברים טז יט) - קל וחומר לטפשי, ויסלף דברי צדיקים - קל וחומר לרשעים.⁹ מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו?¹⁰ אלא הכי קאמר: כי השוחד יעור עיני חכמים - אפילו חכם גדול ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם בלא סמויות הלב; ויסלף דברי צדיקים - אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד - אינו נפטר מן העולם בלא טירוף דעת¹¹...

אמר רבא: מאי טעמא דשוחדא? כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו. מאי שוחד? שהוא חד...¹²

תנו רבנן: ושוחד לא תקח - אינו צריך לומר שוחד ממון, אלא אפילו שוחד דברים נמי אסור, מדלא כתיב בצע לא תקח. היכי דמי שוחד דברים?¹³ כאותו מעשה בשמואל¹⁴ שהיה עובר במעבורת צרה ובא אדם אחד ונתן לו את ידו (לעזור לו לצאת מן המעבורת). אמר לו: מה מעשיך פה אמר ליה: דין יש לי בפניך. אמר לו: פסול אני

(הלוקח), ככתוב בתהלים טו ה: "כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנִשְׁךְ וְשֹׁחַד עַל נְקִי לֹא לָקַח". ובימינו הכירה מערכת המשפט בישראל במקרים בהם מישהו הואשם בנתנת שוחד ואילו איש הציבור באותו עניין זוכה מלקיחת שוחד.

⁶ מקור מרכזי בתלמוד לענייני שוחד היא סוגיה זו בכתובות, המבוססת על מדרשי הלכה מכילתא (שמות) וספרי דברים שנראה בהמשך. בסוגיה שם, מעורב נושא השוחד עם השאלה אם מותר לדיין לקבל כסף עבור ישיבתו בדין. בפרט מי שאין זה תפקידו ומבקשים ממנו להתפנות ממלאכתו לדון ובפרט אם הוא מקבל בשווה משני בעלי הדין. ראה הדין בגמרא שם כמה שורות לפני הקטע שהבאנו על קרנא שלקח "שכר בטלה" (ההפסד הממון שהיה משתכר אם היה עובד בזמן שישב בדין) ולא שכר לדון וזה בסדר. ועכ"פ הגבול מאד דק והנושא של קבלת שכר על ישיבה בדין איננה פשוטה. ראה שם מצד אחד: "הנוטל שכר לדון - דינו בטלין" ומאידך: "מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין". ועוד שם: "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה - אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות - יהרסנה". ומכאן שמערכת משפט שהרשות מממנת (מלך, מדינה) היא הנכונה וחסוב שיקבלו שכר הוגן. וכבר הארכנו לדון בעניין זה בדברינו [מלך במשפט יעמיד ארץ](#) בפרשת משפטים והזכרנו עניין זה כאן אגב הסוגיה בכתובות והקשר העדין בין שכר הדיינים ושוחד.

⁷ ראה מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ: "ושוחד לא תקח. שמא תאמר: הריני נוטל ממון ואיני מטה את הדין! תלמוד לומר: כי השוחד יעור עיני חכמים (דברים טז יט). והרי דברים קל וחומר, ומה אם הנוטל על מנת שלא להטות, אמרה תורה כי השוחד יעור פקחים, קל וחומר הנוטל על מנת להטות". נראה לומר שדרשות אלה באות לענות על שאלה מתבקשת: למה צריכה התורה לתת נימוק וטעם לאיסור שוחד? למה לא מספיק לומר: "ושוחד לא תקח" כמושכל פשוט וברור, כמו "לא תגנוב", "לא תחמוד" (ואולי גם לא תרצח ולא תנאף), בלי שום צורך בסיבה והנמקה. התשובה: אסור לקחת שוחד או ממון כלשהוא ביד הדיינים בכל מקרה ובכל מצב, גם לא על מנת לדון דין אמת ולעשיית דין צדק, גם לא להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע. כל ממון במערכת המשפט סופו להשחית.

⁸ אנשים סובלים ממחלות עיניים שאולי היו נפוצות בזמנם (ראה על רבי יוחנן שסבל ממחלת עיניים בגמרא בבא קמא קיז ע"ב, על מקצוע הלוחש לעין, רב ששת שהיה עיוור ועוד) ומוכנים לשלם כסף רב על ריפוי שאולי יעזור ואולי לא, ואלה בשביל "שווה פרוטה" מוכנים לסמא את עיניהם! ראה גם המשל על השוחד במדרש תנאים לדברים על הפסוק בפרשתנו: "משל של שוחד למה הוא דומה? לאדם שהוא עומד על שפת הים, נטל שלשל ונתנו בחכה והשליכו לים, בא דג ובלעו ונתפש. אוי לו לדג זה שנתפש בלא כלום". (ואולי גם לא תרצח ולא תנאף), במיד נשאלת השאלה: בשביל שולעת (השלש) או "שווה פרוטה", או כל סכום אחר, שווה להסתכן עם שוחד? התשובה היא שעיוורון לוקח השוחד הוא לא רק כתוצאה מלקיחת השוחד, אלא גם הגורם לה. לקיחת שוחד נעשית ברגע של עיוורון וחוסר מחשבה עד הסוף ("לי זה לא יקרה").

⁹ ובמדרש ספרי דברים פסקא קמד: "ולא תקח שוחד, אין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי אלא אפילו לזכות את הזכיי ולחייב את החייב. כי השוחד יעור עיני חכמים, ואין צריך לומר עיני טפשים. ויסלף דברי צדיקים, ואין צריך לומר דברי רשעים".

¹⁰ ממתני ממנים טיפשים ורשעים לשבת בדין? מה כאן ה"קל וחומר"? מי שהולך לבית דין כזה שלא יתפלא אם יש שם שוחד והטיית דין. זה תורף השאלה כאן.

¹¹ ושוב במכילתא דרבי ישמעאל (בהערה 7 לעיל): "מכאן אמרו, כל הנוטל ממון ומטה את הדין, אינו יוצא מן העולם, עד שיחסר מאור עיניו. רבי נתן אומר, עד שיהא בו אחד משלשה דברים הללו, או טירוף דעת בתורה שיטהר טמא או שיטמא טהור, או יצטרך לבריות, או שיחסר מאור עיניו". ראה המדרשים על יצחק שכהו עיניו כי לקח שוחד מעשו הרשע והצדיק אותו (בראשית רבה סה ה, תנחומא תולדות סימן ח) וממנו קל וחומר לכל מי שלוקח שוחד שסופו להסתמא (תרתי משמע): "אמר ר' יצחק: מה אם שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו כהו עיניו, הלוקח ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה. ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו".

¹² רצינו לומר שהשוחד חד כסכין ומצאנו סמך לכך במדרש אגדה (בובר) שמות פרק כג: "ושוחד לא תקח. ולמה נקרא שמו שוחד שהוא כמו סכין חד". אבל הפשט, כפי שרש"י ושטיינזלץ מסבירים הוא: חד - אחד בארמית. "הנותן והמקבל נעשים לב אחד". ובמדרש אגדה (בובר) דברים טז יט: "ולא תקח שוחד, שהשוחד עשה שהנותן והמקבל אחד הוא". אבל אולי יש גם מקום לדרשתנו שהשוחד חד כסכין, ועוד דרשה שאפילו בסכין חדה כבר לא תפריד ביניהם. שערי מדרש לא ננעלו.

¹³ מכאן ואילך הרשינו לעצמנו לתרגם את הגמרא לעברית עפ"י שטיינזלץ. השגיאות, אם ישנן, כולן באחריותנו.

¹⁴ מגדולי אמוראי בבבלי בדור הראשון, מייסד המתבתא בנהרדעאל. בן פלוגתא של רב שהיה ראש הישיבה בסורא.

לך לדין.¹⁵ אממר היה יושב ודן דין ופריחה ועלתה נוצה על ראשו. בא אדם אחד ונטלה. אמר לו (אמימר): מה מעשיך? אמר לו: דין יש לי בפניך. אמר לו: פסול אני לך לדין...¹⁶

ר' ישמעאל בר' יוסי, היה רגיל שאריסו מביא לו כל ערב שבת סל פירות.¹⁷ יום אחד הקדים והביא לו את הסל ביום חמישי. אמר לו: מה שונה הפעם שהקדמת להביא? אמר לו: דין יש לי בפניך ואמרתי, אגב אורחא אביא לאדוני את סל הפירות.¹⁸ לא קיבל ממנו. אמר לו: פסול אני לך לדין. הושיב זוג חכמים והיו הם דנים אותו. באותו הזמן שהיה הולך ובא, אמר (ר' ישמעאל בלבו): אם היה רוצה – היה טוען כך ואם היה רוצה היה טוען כך.¹⁹ אמר: תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי – כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.²⁰

ר' ישמעאל בר אלישע²¹ הביא לו אדם אחד את ראשית הגז. אמר לו: מהיכן אתה? א"ל: ממקום פלוני. – ומשם עד כאן לא היה לך כהן לתת לו את ראשית הגז? אמר לו: דין יש לי בפניך ואמרתי, אגב אורחא אביא לאדוני את ראשית הגז. אמר לו: פסול אני לך לדין. לא קיבל ממנו.²² הושיב לו זוג חכמים והיו דנים אותו. באותו הזמן שהיה הולך ובא, אמר (ר' ישמעאל בלבו): אם היה רוצה – היה טוען כך ואם היה רוצה היה טוען כך. אמר: תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי – כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.²³

תוספתא מסכת דמאי (ליברמן) פרק ה הלכה כ – שוחד בגרנות

כהנים ולוים שהיו מסייעין בין הגרנות, אין נותנין להן תרומות ומעשרות בשכרן. ואם נתנו הרי אילו חולין, שנאמר: "ואת קדשי בני ישראל לא תחללו" (במדבר יח לב) – כבר הן חולין.²⁴ ואומר: "שְׁחַתְּם בְּרִית הַלְוֵי אֶמְר ה' צְבָאוֹת" (מלאכי ב ח)²⁵ ... ועליהן אמר הכתוב: "רְאֵשִׁיָּה בְּשֹׁחַד יִשְׁפְּטוּ וְכֹהֲנֵיהָ בְּמַחִיר יִוְרוּ וְכוּ" (מיכה ג יא). לפיכך הביא עליהן המקום שלש פורעניות כנגד שלש עבירות, שנאמר: "לָכֵן בְּגִלְלַתְּכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תִּחְרַשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֵי תִהְיֶה וְהָרַ הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר" (שם יב).²⁶

¹⁵ וכל זה בגלל שנתן לו יד וסייע לו לרדת מהמעבורת.

¹⁶ עוד שם על מר עוקבא שפסל עצמו לדון מישהו שמהר וכיסה רוק (לכלוך) שהיה מוטל בפניו. עד כדי כך דקדקו חכמים!

¹⁷ מפרדס, יש להדגיש, שהיה שייך לר' ישמעאל.

¹⁸ שיום חמישי הוא יום השוק ובו מתכנסים גם לדון, בעיקר את בני הכפרים.

¹⁹ על מנת שיזכה בדין.

²⁰ ועדיין אפשר לשאול על סיפור זה: אחת, אילולי שהקדים האריס, היה ר' ישמעאל דן אותו? הרי הוא אריסו ויש ביניהם יחסי מסחר ועסקים? ושתיים, מניין ידע ר' ישמעאל מה נושא הדיון עד שחשב מה יכול היה האריס לטעון? כך או כך, ראה הערה 12 לעיל שבשוחד הנותן והמקבל נעשים לב אחד. בימינו היו אומרים: הם בראש אחד.

²¹ הוא ר' ישמעאל סתם, בעל מכילתא דרבי ישמעאל, שהיה כהן, בן דורו ופולגתא של ר' עקיבא, שניהם מתלמידי ר' יהושע ור' אליעזר בן הורקנוס. ולגבי מצוות ראשית הגז שהיא אחת ממתנות כהונה, ראה רמב"ם הלכות ביכורים פרק י הלכה א: "מצות עשה ליתן לכהן ראשית הגז ... ואין לראשית הגז זו שיעור מן התורה, ומדברי סופרים שלא יפחות מאחד מששים, ואינה נוהגת אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כראשית הדגן ונוהג בחולין אבל לא במוקדשין".

²² לא דן אותו וגם לא לקח את ראשית הגז.

²³ ראה שם בהמשך על רב ענן שקיבל דורון מאיש שבא לדון לפניו, ש"המביא דורון לתלמיד חכם – כאילו מקריב ביכורים", אך שלח אותו לרב נחמן לדון. רב נחמן קידם את דינו של אותו האיש מפני שרב ענן שלח אותו (כי רב נחמן ראה בזה כבוד התורה), ונענש רב ענן על כך והסתלק ממנו אליהו לכמה ימים! ראה שם שסדר אליהו רבה ואליהו זוטא נמסרו לרב ענן ע"י אליהו. וראה עוד בגמרא מכות כד ע"א, איך ר' ישמעאל בר' יוסי ור' ישמעאל בן אלישע מובאים כדוגמה, בשל מעשיהם אלה: "ושוחד על נקי לא לקח - כגון ר' ישמעאל בר' יוסי. כתיב: עושה אלה לא ימוט לעולם ... הולך צדקות - זה אברהם אבינו ... ודובר מישרים - זה שאינו מקניט פני חבריו ברבים. מואס בצע מעשקות - כגון ר' ישמעאל בן אלישע. נוער כפיו מתמוך בשוחד - כגון ר' ישמעאל בר' יוסי".

²⁴ היינו שהתבואה או הפרי שניתנו לכהנים או ללוויים שבאו לסייע באיסוף היבול כשכר לעבודתם, יהיו חלק מהתרומה או המעשר שמגיע להם. והתשובה היא שתבואה ופירות אלה הם חולין (אבל טבל?).

²⁵ ראה היחס הדואלי לכהונה שם, אידיאל מול מציאות: "כִּי שִׁפְּתֵי לֵהֲן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׂוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ ה' צְבָאוֹת הוּא: וְאַתֶּם סִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ הַקְּשָׁלְתֶם רַבִּים בְּתוֹרָה שְׁחַתְּם בְּרִית הַלְוֵי אֶמְר ה' צְבָאוֹת". ראה דברינו [שפתי כהן ישמרו דעת](#) בפרשת תצוה.

²⁶ שוחד וממון נוסף הוא של הכהנים שמחזירים באופן כוחני על הגרנות ותובעים את התרומות והמעשרות באופן נמרץ וכוחני. וכבר ראינו בהערה 6 לעיל את מאמר הגמרא בכתובות: "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יתירסנה - אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות – יתירסנה". מכאן הדרך קצרה למדרש הבא על שחיתות הכהונה הגדולה שנקנתה בכספי שוחד. מנגד, השווה עם צניעותו של ר' ישמעאל לעיל שהיה כהן ולא רצה לקחת את ראשית הגז, גם אחרי שפסל עצמו מלדון. ובהקשר לפסוק במיכה ועדיין בענייני שוחד שלטוניים, ראה הדרשה הפיוטית של ר' ברכיה בירושלמי תענית פרק ב הלכה א בעת תענית על עצירת גשמים שבאה בגין לקיחת שוחד: "מריעין זה לזה בכפינו ומבקשין טובה. השר שואל איכן הוא השוחד ליקח, והשופט בשילום שלם לי ואשלם לך. והגדול דובר הוות נפשו הוא". ראה שם הדרשה במלואה. ואולי מכאן גם החימה שבאה לעולם בעקבות השוחד, כולל שוחד הגרנות, וגורמת לירידה ביבול הארץ: "א"ר יצחק: כל דיין שנטול שוחד - מביא חמה עזה לעולם, שנאמר: ושוחד בחיק חימה עזה" (בבא בתרא ט ע"ב).

ירושלמי יומא פרק א הלכה א – קניית הכהונה הגדולה

א"ר אחא: כתיב: "יראת ה' תוסיף ימים" [משלי י כז] – אלו כהנים ששימשו בבית הראשון. "ושנות רשעים תקצורנה" – אלו ששימשו בבנין השני. מעשה באחד ששילח ביד בנו שתי מידות של כסף מליאות כסף ומחוקיהן כסף. ובא אחר ושילח ביד בנו שתי מידות של זהב מליאות זהב ומחוקיהן זהב. אמרו: כפה הקיח את המנורה.²⁷

מסכת שבת דף קטז עמוד א – בוויכוח עם הנוצרים הראשונים²⁸

אימא שלום אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל הייתה. היה פילוסוף²⁹ (נוצרי) בשכנותה, שיצא שמו שאיננו מקבל שוחד. רצו לצחק בו; הכניסה לו (בסתר) מנורה מזהב ובאו לפניו,³⁰ אמרה לו: רוצה אני שיחלקו לי חלק בירושת נכסי אבותי. אמר להם: חלקו. אמר לו: כתוב לנו (בתורה): במקום בן, בת לא יורשת.³¹ אמר לו: מיום שגליתם מארצכם ניטלה תורת משה וניתן עוון גיליון וכתוב בו: בן ובת יורשים כאחד.³² למחרת, חזר (רבן גמליאל) והכניס לו (לפילוסוף) חמור לובי. אמר להם: עיינתי בסופו של האוונגליון וכתוב בו: אני, לא לפחות מתורת משה באתי ולא להוסיף על תורת משה באתי. וכתוב בה: במקום בן, בת לא תירש. אמרה לו: יאיר אורך כמנורה.³³ – אמר לו רבן גמליאל: בא החמור ובעט במנורה.³⁴

מדרש תהלים (בובר) מזמור יז – תשובה היא שוחר לקב"ה

"מִלְפָּנֶיךָ מְשֻׁפְּטֵי יָצָא"³⁵ ר' לוי אמר: אמר ליה הקב"ה לדוד: על חנם עשיתי לך סנהדרין? לך ודון לפניהם. אמר ליה דוד: ריבוננו של עולם, כתבת בתורתך: "ושוחד לא תקח" (שמות כג ח), והן מתייראין ממני ליקח שוחד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שוחד "מלפניך משפטי יצא"³⁶. ומנין שהקב"ה לוקח שוחד? שנאמר: "ושוחד מחיק רשע יקח" (משלי יז כג).³⁷ ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה? תשובה ותפילה וצדקה.³⁸ לפיכך כתיב: "מלפניך משפטי יצא". אמר הקב"ה: בניי, עד ששערי תפילה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה. אבל משאני יושב בדין לעתיד לבוא, איני לוקח שוחד.³⁹

²⁷ ראה מדרש זה גם בויקרא רבה כא ט, פרשת אחרי מות. הרי שנגע השוחד פשה גם בקניית השררה של הכהונה הגדולה בבית שני. כפה סייח את המנורה, היינו מתן מרובה יותר – סייח מזהב, גבר על מתן קודם שהיה מנורה מכסף. ראה משל זה גם בדיינים, בפסיקתא דרב כהנא פיסקא טו – איכה: "שריך סוררים וחברי גנבים (ישעיה א כג) ... שהיו כולם אוהבין את הגזל ... שהיו כולם מתחברין לגנבין. א"ר ברכיה: מעשה באשה אחת שנגנב מיחס שלה, והלכה לקבול עליו לדיין ומצאתו שפות על גבי כירתו. מעשה באיש אחד שניגנבה טליתו, ובא לקבול עליה לדיין ומצאה מוצעת על גבי מיטתו. א"ר לוי: מעשה באשה אחת שכיבדה לדיין מנורה אחת של כסף, והלך אנטידיקוס שלה וכיבדו סייח של זהב. למחר אתה ואשתכחת דינה הפוך, אמרה ליה: מרי, ינהר דיני קודמך כהוא מנורתא דכספא. אמר לה: ומה אעשה לך וכפה הסייח את המנורה". האישה מזכירה לדיין את המנורה שנתנה לו אתמול כשהיא אומרת לו: יאיר דינך כאותה מנורת כסף והוא מודה בריש גלי שקיבל בינתיים שוחד גדול יותר וכפה סייח את המנורה. סייח זה לא הבנו מהו בדיק, כנראה פסלון של סייח מזהב והמאיר עינינו יבורך.

²⁸ גם כאן, הרשינו לעצמנו לתרגם את הגמרא לעברית עפ"י שטיינזלץ. השגיאות, אם ישנן, כולן באחריותנו.

²⁹ מהנוצרים הראשונים, כפי שעולה מהמשך הסיפור.

³⁰ אמא שלום ואחיה, לדון בידיני ירושה כפי שנראה להלן.

³¹ רבן גמליאל לא מסכים שאחותו תירש ואומר לפילוסוף שבדיני התורה בת איננה יורשת היכן שיש בנינים.

³² עוון גיליון הוא כינוי מזלזל לאוונגליון. ובאמת, אין שום הלכה כזו בספרות הנוצרית שככלל איננה עוסקת בהלכות.

³³ אמא שלום מזכירה לו את המנורה שנתנה לו כשוחד.

³⁴ סיפור זה משקף את הוויכוחים שהיו לחכמי ישראל, בראשם רבן גמליאל שהוסיף את ברכת המינים לתפילה, עם הנוצרים הראשונים והוא רצוף רמזים סימבוליים, החל במנורה ובאור, דרך החמור וכלה בפילוסוף שהוא "אוהב חכמה" והשוחד עיוור את עיניו. זהו תיעוד נדיר של וויכוח של חז"ל עם הנוצרים הראשונים וציטוט יחידאי של קטע מהספרות הנוצרית בתלמוד (ששרד את הצנזורות למיניהן). מה שמעניין הוא הדמיון בין המדרש הקודם בירושלמי על שחיתות הכהונה הגדולה ובין הוויכוח עם הנוצרים. יש דמיון ברור בין הביטוי: כפה סייח את המנורה ובין בא החמור ובעט במנורה. ותודה לאחי ישראל יובל שהאיר עיני בנייתו מדרש זה.

³⁵ וסוף הפסוק שם: "עֵינֶיךָ תִּחְזְיֶנָּה מִיִּשְׂרָאֵל". וזה חשוב להבנת הדרשה.

³⁶ לפי העניין בדרשה הקודמת שם, מדובר בחטא מניית ישראל ע"י דוד כמתואר בשמואל ב פרק כ ובדברי הימים א פרק כא (ראה דברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשת במדבר). דוד מעדיף להישפט לפני הקב"ה ולא לפני הסנהדרין, מזכיר קצת את הפסוק שם: "וַיֹּאמֶר יְדֹד אֵל גֹּד צַר לִי מֵאֵד נִפְלָה נָא בְיַד יְהוָה כִּי רָבִים רַחֲמוֹ רַחֲמֵינוּ וְגִיד אָדָם אֵל אֶפְלָה".

³⁷ מצודת דוד מפרש את הפסוק לשלילה: "הרשע יקח שוחד מחיק הנותן בסתר רב למען הטות אורחות משפט לזכותו בדין". וכן מפרש דעת מקרא שם: "השופט לוקח בחזקה את השוחד שמביא אליו הרשע בחיקו". אבל המדרש שלנו מפרש אותו לחיוב, קבלת הרשע בתשובה (היא השוחד) ובעקבותיו רש"י על הפסוק: "הקב"ה מקבל דברי הכנעה ופיוס מחיק הרשעים, כלומר בסתר בינו לבנינים". ראה גם פירוש רש"י על הפסוק במשלי יז ח: "אָבֵן חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינָיו בְּעֵלְיוֹ אֵל כָּל אֲשֶׁר יִפְגֹּה יִשְׁפִּיל" – פסוק שהבאנו בראש הדף כשאלה ותמיהה כיצד ייתכן שוחד חיובי. ואלה דברי רש"י שם: "אבן חן - כשהאדם בא לפני הקדוש ברוך הוא ומפייסו בדברים ושב לו, אבן חן ומרגליות היא בעיניו".

³⁸ ראה דברינו [תשובה, תפילה וצדקה](#) ביום הכיפורים.

³⁹ ובגמרא ברכות כ ע"ב: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, כתוב בתורתך: אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י ז) - והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: ישא ה' פניו אליך (במדבר ו כו)?! אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך (דברים ח ז), והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה?" - מדרש עליו הרחבנו

מדרש משלי (בובר) פרשה ו פסוק לה – אי אפשר לשחד את הקב"ה

"לא ישא פְּנֵי כָל כֹּפֵר וְלֹא יֵאָבֵה פִּי תַרְבֵּה שֹׁחַד" (משלי ו לה).⁴⁰ א"ר אבהו: ללמדך שלא כמנהג הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם כשהוא מתמלא חמה על חבירו, יכול הוא לרצותו בדברים. אבל הקב"ה אינו כן: "לא ישא פני כל כופר". בשר ודם אם אי אתה יכול לרצותו בדברים, יכול אתה לרצותו בממון. אבל הקב"ה אינו כן, ולא יאבה כי תרבה שוחד, מכאן אתה למד כמה קשה עונשה של עבירה, ולא עוד אלא שעליה מתנבא שלמה.⁴¹

המשנה בפאה לקחת מצדק צדק תרדוף
סיוע נוסף למוטיב שאת הצדק יש לרדוף בשיטות של צדק

מסכת פאה פרק ח משנה ט – הצדק הרודף והשוחד המעורר

מי שיש לו חמשים וזו והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. ועליו הכתוב אומר: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (ירמיהו יז ז). וכן דין שדן דין אמת לאמיתו. וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח, ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם, שנאמר: "צדק צדק תרדוף". וכל דין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שענינו כהות, שנאמר: "ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים" (שמות כג ח).⁴²

שבת שלום
מחלקי המים

בדברינו [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי וכן [ואכלת ושבעת](#) בפרשת עקב. (ראה גם גמרא נדה ע ע"ב). בפתח דברינו ראינו את פסוקי התורה והמקרא המדגישים שבניגוד לבשר ודם, הקב"ה אינו לוקח שוחד. וכן הוא במסכת אבות פרק ד משנה כב: "... לידע להודיע ולהודע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד שהכל שלו ודע שהכל לפי החשבון". ואע"פ כן, דוד מעדיף להישפט לפני הקב"ה, ולתפילת דוד מצטרפים תשובה וברכת המזון כשוחד ראויים לפני המקום. ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, גם השעיר לעזאזל הוא שוחד, כמאמר ילקוט שמעוני תורה פרשת אחרי מות רמז תקעח: "אמר סמאל לפני הקב"ה: על אחרים נתת לי רשות ועל ישראל אי אתה נותן לי רשות? א"ל: הרי יש לך רשות עליהן ביהו"כ, לפיכך היו נותנין לו שוחד גורל אחד לעזאזל וכל עונותיהן של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו וגו'". (ראה גם בראשית רבה עה יג שיעקב שולח שוחד לסמא את עיניו של עשו: "כי השוחד יעור עיני חכמים, ואין חכמים אלא אדומים"). נראה ששוחד הוא נדבך מיוחד נוסף ברשימת ההבדלים בין מצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. "שוחד" כלפי שמיא ייתכן, במקרים מיוחדים ואם הוא בא מעומק הלב ומחרטה כנה. אך בסדרי חברה שלטון ודין, ובין אדם לחברו ובין אדם לחברה בה הוא חי, לא ייתכן שום שוחד, גם לא לדון דין אמת, גם לא להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע.

⁴⁰ עוד פסוק ממשלי על חומרת השוחד, אלא שכאן מדובר בשוחד לקב"ה. השוחד מקביל לכופר.

⁴¹ הרי לנו מדרש על בסיס פסוק ממשלי שסותר את מדרש תהלים הקודם. אך מנגד שוב מצאנו במדרש תהלים (בובר) מזמור מו: "אמר להם הקב"ה: לא אמרתי לכם קחו אותי עד שהוא בזול? אני אמרתי: ושוחד לא תקח (שמות כג ח), ואני אמרתי לכם: תנו לי שוחד ואני מקבל מכם, שנאמר: שוחד מחיק רשע יקח (משלי יז כג)". האם לפנינו הבדלי גישה בין ספר תהלים לספר משלי? בין כך ובין כך, נראה שעניין זה אם ניתן "לשחד" את הקב"ה בדברים, בתפילה ותשובה, הוא אכן עניין מורכב וגם מי שסבור שכן, גם הנוקטים בגישה החיובית צריכים להודות יש בתשובה משהו חריג ולא פשוט, איך מוחקים עבר רע וקשה במילים והבטחות. ונראה שעל נושא זה כבר כתבו גדולים וטובים, בראשם הנשר הגדול בהלכות תשובה, ומן הסתם עוד יכתבו וידרשו בימים הנוראים הבאים עלינו לטובה. ואנחנו רק בקשנו "דרשה קטנה" וצלוחית מים צוננים לפרשת השבוע.

⁴² כבר הרחבנו לדון במשנה זו המסיימת את מסכת פאה (שדנה בסופה בהלכות צדקה), בדברינו [צדק צדק תרדוף](#) בפרשה זו. כך מסתיימת משנה מסכת פאה כשהיא מערבת את נושא הדין ששופט שלא כהוגן (ולוקח שוחד) עם אדם שלוקח מן הצדקה שלא כדין. לכאורה, צדק בדין וצדקה של חסד הם נושאים שונים בתכלית, הצדק הוא הדין ואילו הצדקה היא לפני משורת הדין (מחוץ לכלתלי המשפט). אבל המשנה מקשרת ביניהם, כאשר היא הופכת את "צדק צדק תרדוף" למידת הצדק שרודפת אחרי הרמאים. אדם שעושה עצמו נכה ומסכן והוא לא כזה – סופו שיהיה כזה. דין שמקבל שוחד על מנת "להאיר את עיניו", סופו שיתעורר. ובמבט החיובי, דין שדן דין צדק עושה צדקה בעולם, הוא מעביר את הממון למקומו הנכון. גם מי שנותן צדקה, עושה צדק בעולם, כי הוא מעביר ממון ממקום שיש בו למקום שמאד נזקק. שניהם מתקנים את העולם. שניהם בונים עולם צודק יותר וכביכול 'מסייעים' לקב"ה בהנהגת העולם "בצדק ובמשפט בחסד וברחמים". החידוש של משנה זו הוא שיש שותף נוסף והוא העני עצמו שגם עליו יש אחריות כפולה ולא קטנה: לעשות כל מאמץ לצאת ממעגל העוני ולא להתפרנס מהצדקה כשאינו באמת ובתמים נזקק לה.